

MUMUNTING ALIPATO ANG MGA BITUIN SA LANGIT

Stefani J. Alvarez

Lulan kami sa isang dyip. Nakahiga sa upuan ang aking kapatid. Duguan. Pinaunan ko siya sa aking kandungan habang umaalalay ang isa niyang kaibigan sa kaniyang kaliwang paa. Nadisgrasya siya kasama ang driver ng motorsiklo. Magre-remit sana sila ng taya sa Jai Alai sa gabing iyon. Tila kinakatay na baka ang atungal nang humarurot ang kalawanging dyipni. Nakikipagsabayan sa kabog ng aking dibdib. Parang nangatapong kaldero't kawali ang atip sa tuwing lumulusong sa lubak-lubak na daan. Parang nawawasak. Kasama kami sa mawawasak kung sakali. Kipkip ko ang palad ng aking kapatid. Habol-hininga ang kaniyang dibdib. Pumapalahaw ang kaniyang iyak. Nangingibabaw ito sa ungol ng makina ng aming sinasakyan.

Laganap sa aming baranggay ang sugal ng larong Jai Alai o minsang tinatawag ding masiao. Mas murang tumaya kaysa lotto. Kung may piso ka, isang taya para sa 3-digit number combination. Minsan naipatawag ako sa principal kasama ang tatlo kong kaklase. Nahulihan kami ng stubs at kodigo ng Jai Alai. Ginamit na ring bookmarks ng mga kaklase ko ang flyers at tips nito na ipinamamahagi araw-araw bilang basehan o kaya pag-aanalisa sa mga numerong nakatala, may tila puzzle, graphs, at kalendaryo para sa tinatawag nilang *hearing* sa winning numbers. Tuwing recess at lunch break ang pangongolekta ng taya. Bilang usher o kubrador, may diyos porsyento ako sa taya. At siyempre kung may mananalo, sigurado ang aking balato. At dahil na rin maganda ang sulat-kamay ko, at malinaw akong magsulat ng mga numero, ako ang nagta-tally ng lahat ng remittances. Mula sa bawat piraso ng stubs kokopyahin ko sa isang printed out letter size paper na may columns ang presyo ng taya, ilang units, at ang sumatotal ng nakolekta bago ito dalhin sa Financier. Ang Financier ang may hawak ng lahat ng taya. Sila rin ang magkukumpirma at sila ang magbabayad sa mga mananalo.

Ngayong nadisgrasya ang kapatid ko bilang runner at taga-remit ng pasugalan, wala ni isang tumulong sa amin maliban sa kapwa namin tayador at kubrador. Walang ibang binabanggit ang aking kapatid kundi puntahan ko si Mama. Housemaid si Mama sa may-kayang pamilya sa isang exclusive subdivision, sa Cagayan de Oro. Dumating kami sa emergency room ng City Hospital. Hindi agad nabigyan ng atensiyon ang aking kapatid. Sa sulok, may bakanteng wheelchair, agad kong tinulak at pinaupo ang aking kapatid. Iginiya siya ng kaniyang kaibigan at naupo ako sa harap upang doon ipatong ang kaniyang sugatang paa. Napakaraming pasyente lalo na't pampublikong pagamutan, ni hindi na halos magkasya sa loob ng ER, parang palengke, iyong iba ay nasa hallway na nakaratay.

Pagkatapos ma-check ng doktor ang lagay ni Tonton, sinabihan akong kailangang dalhin siya sa Northern Mindanao Medical Center (NMMC), isa ring pampublikong pagamutan, ngunit mas malaking ospital, dahil walang bakante sa City Hospital at kailangang maoperahan agad ang aking pasyente.

Nilapitan ko si Tonton. Wala akong maisip na sasabihin habang pinagmamasdan ko ang tubo ng dextrose na nakakonekta sa kanyang kamay at ang benda sa kanyang kaliwang paa. Tinanong ko siya kung nagugutom ba siya o nauuhaw. May talab pa ang binigay na pampamanhid sa kanya.

“Si Mama... Adto kang Mama...” iyon ang tangi niyang sinasambit, humihiling na puntahan ko ang aming ina.

Gabing-gabi na. Iniwan ko siya saglit habang nakabantay ang kaniyang kaibigan. Sinubukan kong tawagan ang landline kung saan nagtatrabaho si Mama, ngunit walang sumasagot. Sumakay ako ng motorela papunta sa subdibisyong malapit sa Liceo de Cagayan. Pagdating ko sa main gate, hindi ako pinapasok ng security guard. Kailangan daw ng ID. Kailangan daw niya muna makontak ang unit na pupuntahan ko. Ipinaliwanag ko sa kanya. Housemaid ang Mama ko sa loob. Kailangang-kailangan kong makausap siya. Emergency. At nasa emergency room ang kapatid ko. Ngunit, umiling lang ang bantay. At tuluyan na niyang itinodo ang bolyum ng kanyang transistor radio. Nakabubulahaw ang isang drama sa radyo sa kalaliman ng gabi. Tumalikod na ako. Tumawid ako sa kabilang kanto upang muling babaybayin ang kalye pabalik sa ospital. Nasa bungad ako ng gate ng Liceo de Cagayan. Tiningala ko ang lampas-tao nilang bakod, ang gawa sa bakal na gate. Nakaramdam ako ng lungkot nang maalala na malapit na ang pasukan. Magkokolehiyo na ako sa pagbubukas ng Hunyo. Napakaganda ng gusali tulad sa isang napakagarang subdibisyon. Ngunit hindi kailanman

magbubukas ng tarangkarahan. Mananatiling sarado sa tulad kong walang pambayad ng tuition fee.

Ayon sa doktor, kailangan kong puntahan ang NMMC para masigurado kong may bakante sila sa ward at mabigyan agad kami ng referral letter kaysa hintayin namin ang City Hospital pa ang magpoproseso nito. Mas madali iyon, kaysa aasa kami sa kanilang hakbang. Parang nais niyang sabihin na hindi naman ganoon kakritikal ang lagay ng kapatid mo. May mas malala pa kaming mga pasyente na kailangang iligtas, may mga nag-aagaw-buhay pa nga.

Naabutan kami ng umaga sa Emergency Room. Hanggang sa binigyan ng temporary bed si Tonton sa male ward kasama ang mga naoperahan sa bituka, atay, mga nabaril, at mga naka-recover mula sa ICU. Marumi ang loob ng ward. Magkasing-amoy ang kuwarto at CR, na laging bukas dahil sira ang pintuan. Sa bawat pihit ng pinto, umuungol na parang ginigilitan sa leeg ang bisagra. Amoy-chlorine ang hanging ibinubuga ng ceiling fan. Na tila pati ito'y nandidiri sa ilang taon nang nakamasid sa mga pasyenteng nakaratay sa hospital bed. Malamlam ang liwanag ng magkabilang fluorescent lamp parang inaantok sa mapanglaw na palibot, o marahil naghihingalo na ito. Sa dulo ng hallway, ang nag-iisang bombilyang nakabitin sa kawad. Animo'y nagpapatiwakal sa gitna ng karimlan. Nakabubulahaw ang intercom na halos segu-segundong umaalingawngaw. Magkakasunod iyon sa nakakapanindig na sirena ng ambulansiya. Parang nangabasag na salamin ang kalansingan ng mga aparato sa kabilang kuwarto, sa Emergency room, hanggang hallway, sa buong gusali, sa labas, sa palibot. Araw-gabi yatang ritwal ang papalahaw ng iyak. Orasyon ang pagdaing. Samu't saring ungol ng sakit, o magkasintunog ng pagsusumamo't dasal ang kawalang-pag-asa at ng kahirapan.

Isang linggo kaming nanatili sa City Hospital. At masuwerteng nakumpirma na maaari na siyang ilipat sa NMMC. Malinis at mas maayos ang NMMC. Kaka-renoate lang nito, dating Provincial Hospital. Iniskedyul agad si Tonton ng x-ray. Kailangan namin ng pambayad. Hindi libre ang pagpapa-x-ray. Pinayuhan ako ng doktor na kailangan kong pumila sa DSWD para humingi ng tulong nang ipaalam ko sa kanya ang aming kalagayan. Kailangan ko ng green card para sa libreng pagpapagamot at gastos sa ospital liban sa mga gamot na kailangang bilhin sa botika sa labas. Sinabihan ko si Mama. Kailangan din niyang mag-cash advance. Halos kasabay rin naming dumating ang isa pang pasyente. Mas malala ang nakikita kong kalagayan niya. Puno ng bakal ang magkabilang paa nito. Nakasakay siya sa wheelchair. Ngunit wala

na akong nababakas na galos o sugat sa kanyang mukha o katawan. Naisip kong matagal na siyang pasyente. Ngumiti siya nang dumaan sa amin. Iginiya siya ng kanyang kasama. Nang maayos na siyang nakahiga sa kama, agad siyang nagpakilala.

“Alejandro Martil.”

“Sir? Sir...” tila di ako ng makipagkamay. Una niyang inabot ang kaniyang kanang palad. Nag-aalangan akong nais nitong makipagkilala.

Simula noon tinatawag na namin siyang Sir Martil. Ngunit karamihan sa mga bumisita sa kaniya, naririnig kong tinatawag siyang ‘Engineer Martil’ o kaya ‘Bossing’. Mas pinili niyang doon sa ward dahil wala raw siya parating kasama sa private room. At isang linggong follow-up/ check-up lang ang advice ng kanyang doktor. Kumikirot raw kasi ang kaniyang paa at tila di tinatablan ng mefenamic. *Ilizarov* ang tawag sa mga bakal na tila bakod sa kanyang paa. May tatlong ring na paikot at ilang pahalang-patayo na bakal na nakahilera’t nakabaon sa kaniyang laman at tagos sa kaniyang buto. Mag-iisang taon nang nakakabit iyon. Mag-iisang taon na siyang naka-wheelchair.

Itinanong niya kung nasaan ang Tatay namin nang makitang bumisita si Mama.

Hindi ko siya sinagot sa halip ay nagbalik-tanong ako sa kaniya. “Asa imong mga anak?”

Natahimik siya. Ilang saglit pa’y parang may hinahanap. O nagkunwari dahil hindi alam kung ano ang isasagot sa tanong ko. Dumako ang tingin niya sa side table. Inabot niya ang kanyang baso. Nakisuyong salinan ko ng gatas. Bago siya nagsimulang magkuwento, inalok niya si Tonton. At nilagyan ko naman agad ang baso ng aking kapatid. Nakinig kami sa pagkukuwento niya. Tatlo ang kanyang anak. Isang babae at dalawang lalaki. Nasa Provincial capitol, isang abogada ang kaniyang anak na babae. May asawa na ito, dalawa ang anak na maliliit pa at tila abala sa trabaho kaya bihira o minsan lang itong makadalaw sa kaniya. Samantala, nasa Amerika naman ang panganay niyang anak na lalaki na karaniwang tumatawag tuwing umaga at kinukumusta ang kaniyang kalagayan. Ang bunso niya ay namatay sa sakit. Kasing edad ko raw. Isang karamdaman sanhi ng pagkagumon nito sa droga. Dinala raw nila sa rehab ngunit kalaunan nang magbalik na ito sa kanila, akala nila ay naka-recover na ngunit bigla na lang itong nagkasakit, humantong sa pulmonya at di na naagapan pa. Ang asawa niya ay isang guro sa public high school sa Malaybalay. Nahihirapang iwan ang trabaho. At nasa limang oras din ang

biyahe ng bus mula Malaybalay patungong Cagayan de Oro. Iyong naghatid sa kanya, pamangkin niya. Isang nurse. Iyon ang nag-aalaga sa kaniya pero sa susunod na buwan ay lilipad na rin papuntang Amerika at doon na magtatrabaho, makakasama ang kaniyang panganay na anak. Naikuwento rin niya na dahil sa kalasingan ang kanyang pagkaaksidente. May birthday party siyang dinaluhan, at kadalasan kapag may inuman, imposible raw na hindi siya uuwing lasing. Hindi na niya idinetalye pa, ngunit may bumabagabag sa nais pa niyang ikuwento. Hanggang sa ipapako niya ang kaniyang mga mata sa mga baldadong paa.

Nakaramdam ako ng katapatan kay Sir Martil. Nagkuwento na rin ako tungkol sa aming ama ni Tonton. Isang forester sa DENR si Tatay. Grade two pa lang ako nang iwan niya kami. Kabit lang si Mama. Kaya siguro ganoon. Bumalik na siya sa kanyang legal na pamilya. Magka-college na ako sa susunod na pasukan. Pumasa naman ako sa scholarship sa Mindanao Polytechnic State College. Civil Engineering ang kukunin kong kurso. Kaya nagpasya si Mama na magtrabaho kahit kasambahay para may maiaabot raw siya sa akin, kahit papaano. Hindi kasi sapat ang kinikita niya bilang beautician. Hanggang pangkain lang namin sa araw-araw kasama ng dalawa ko pang kapatid.

Hapunan na. Dumating ang katulong ng kanyang anak na babae. Ito ang naghahatid ng kaniyang pagkain. Hindi raw niya alam kung bakit kailangan pa siyang may hiwalay na pagkain. Sapat na sa kanya ang rasyon na libreng pagkain sa ospital. Ano'ng pagkakaiba? Sabi ko, siyempre mas masarap ang lutong-bahay, o ang luto ng iyong mga mahal sa buhay. Sandali siyang tumigil sa pangguya. Parang may naalala. Parang may biglang bumara sa kaniyang lalamunan. Inabot ang baso ng tubig at tila pinilit nilunok ang isinubong pagkain. Sa loob-loob ko naman, mas mabuti at may nagdadala sa kaniya ng pagkain. Dahil ang kanyang rasyon ay ibinibigay niya sa akin. Habang naghahapunan, itinuloy namin ang aming kuwentuhan. Itinanong niya sa akin kung anong pinagkakaabalahan ko tuwing hapon. Ipinagtapat ko sa kanya ang pangongolekta ng taya. Nagkaroon na ako ng mga suking watcher, pati pasyente, nurss at mga PT ay tumataya na rin. Wala pa namang doktor na tumaya sa akin, biro ko. Ang piso kapag panalo ay magiging tatlong daan.

“Dili ba gibawal ang sugal diri?” Halos pabulong niyang tanong.

Tulad ng paninigarilyo, bawal po sa inyo, pero ginagawa ninyo, ang tuwiran kong sagot.

“Maayo kayo ka morason.”³ Napahalakhak siya. “Tuod, nakadaog ka na.”⁴

Umiling ako. Pero ipinaliwanag kong may sampung porsiyento naman ako sa nakukubra kong taya. Ipon ko na rin iyon pang-enrollment namin at pambili ng gamit sa school.

Sa kalagitnaan ng aking pagkukuwento tungkol sa Jai Alai, para ko siyang nakumbinse. Inabot niya sa akin ang sandaan. Ako raw ang bahala sa numero. Nag-aalangan akong tanggapin. Sabi niya na itaya ko raw para sa akin, para sa aking kapatid. At sana buenas dahil bukas, discharged na siya. Tinanggap ko ang pera. At nagpasalamat. Nagbiro pa siyang balatuhan ko siya kapag tumama ang kaniyang taya.

Alas-diyes ng gabi, tahimik na ang Orthopedic Male ward. Bawal na ang bisita sa mga oras na iyon. Pasyente at watchers na lang ang maaaring manatili sa mga silid. Wala si Sir Martil sa kanyang higaan. Napansin ko ang Fire Exit, bahagyang nakabukas ang pinto. Hindi ako maaaring magkamali, naroon siya. At nang silipin ko, naninigarilyo. Pinaalala ko sa kanya na pinagbawalan siyang magyosi. Kaya mabagal ang healing process ng kanyang sugat dahil diabetic siya. Tila hindi siya nakinig. Doktor lang daw niya ang may sabi. Patuloy siya sa paghithit ng yosi.

“Akong Tatay kay dili biya to gapanigarilyo,”⁵ pahayag ko sa kanya habang nakatanaw sa asul na ilaw ng signage ng Gaisano Mall sa di kalayuan.

“Wala man pud labot akong mga anak,”⁶ pangangatwiran niya habang pinagmamasdan ang dulo ng nangangalahating sigarilyo. Tinaktak niya ang yosi nang walang pagtantiya. Hindi lang abo kundi humalo ang kislap ng alipato na malayang sumuot sa mga siwang ng bakal na hagdanan at ang iba’y kumapit sa kaniyang paa na nakabalot ng bendahe. Marahang pinagpag niya ito at tuluyang nangalaglag ito pababa mula sa ikalawang palapag na aming kinaroroonan. Inabot ko ang hawak niyang cigarette case. Bumunot ng isang stick ng Marlboro red. At nagsindi ako.

“Wala ko’y anak nga gapanigarilyo,”⁷ at sinundan niya ang tingin ko sa gusaling karapat ng ospital. Ibinuga niya ang usok ng yosi kasabay ng kaniyang buntong-hininga. Parang maninipis na ulap iyon. At marahang tinangay ng payapang hangin papalayo.

“Wala man pud labot akong amahan,”⁸ tugon ko.

Napangiti siya. Tulad ng unang ngiti nang magkakilala kami.

Masayang-masaya ang buong ward kinabukasan. Nagpa-pizza ang nanalong isang watcher na tumataya sa akin. Binalatuhan naman ako ng tatlong daan.

“Wala ta giswerte.” Nanlolokong pahayag niya sa akin.

“Next time, Sir Martil,” wika kong nagpaparamdam ng pag-asa. Lingid sa kaniyang kaalama’y hindi ko naman talaga itinaya ang kaniyang isang daan. At hindi ako tumataya kahit kailan. Hindi kailanman mananalo ang hindi tumataya.

At bago siya nagpaalam sa araw na iyon, inabot niya sa akin ang kanyang cigarette case. “Ako ning ibilin nimo. Basin diay dili na ako manigarilyo.”¹⁰ Ibinulsa ko ito sabay nagpasalamat.

Gabi na nang muli kong naalala ang laman ng aking bulsa, ang binigay ni Sir Martil. Saktong oras at tahimik na ang ward. Madalang na rin ang pagra-round ng mga nars. Tulog na si Tonton pagkatapos ng kanyang PT session. Mag-isa akong pumunta sa Fire Exit. Naroon pa ang monoblock chair kung saan nauupo si Sir Martil. Malinaw sa akin ang kaniyang hulagway habang nakaupo at humihitit ng sigarilyo. Malayang ibinubuga ang usok nito sa hangin. Susundan niya ng tingin ang bawat hibla ng usok. Parang pagtunguhay sa isang likhang-sining. O sa isang panaginip na maglalaho pagkalipas ng ilang sandali. Iginala ko ang aking paningin sa kahabaan ng Marcos highway na nagkukurus ang landas ng Velez street at Corrales Avenue. Padalang nang padalang na ang paroo’t paritong mga sasakyan, mga dyip at mga taong dumadaan. Doon madalas ipinapako ni Sir Martil ang kaniyang paningin na para bang gumagambala ang pagkukurus ng direksiyon sa sangandaan. Tatangayin ko ang kaniyang pananahimik at aanyayahang pagmasdan ang mga ilaw-dagitab sa kalye, ang iba’t ibang kulay at liwanag ng neon lights sa mga katapat na gusali. Ilang saglit pa at sabay kaming titingala, nakakamanghang parang nagliliparang mumunting alipato ang mga bituin sa langit.

Binuksan ko ang kaha. Hindi sigarilyo ang laman ng cigarette case. Alam kong hindi sapat sa isang munting kaha na isilid ang napakaikasing sandali ng aming pagkakakilala. Dahil iyon pa lamang ang simula ng pagtataya sa isang pagkakaibigan. Napapikit ako. Nais kong ihabol sa kaniya ang isa pang pasasalamat. Isang taos-pusong pasasalamat.

Ilang Tala

¹Nasaan ang iyong mga anak?

²Di ba bawal ang sugal rito?

³Ang galing mong mangatwiran!

⁴S'ya nga pala, nanalo ka na ba?

⁵Yung Tatay ko, hindi naninigarilyo.

⁶Wala rin namang pakialam ang mga anak ko.

⁷Wala akong anak na naninigarilyo.

⁸Wala rin namang pakialam ang aking ama.

⁹Hindi tayo sinuwerte.

¹⁰Iiwan ko 'to sa'yo. At baka di na rin ako maninigarilyo.